

KAPASİTE KAVRAMI ve KAPASİTE ÇEŞİTLERİ

Bir işletme için kapasite değerlemesinin önemi büyüktür. Daha başlangıçta kurulacak işletmenin üretim kapasitesinin çok iyi hesaplanması gerekir ve elde edilen verilere uygun kapasitede işletme kurulmalıdır.

Bir işletmenin üretim kapasitesi, işletmenin belirli bir süre içerisinde mevcut üretim faktörlerini rasyonel biçimde kullanarak meydana getirebileceği üretim miktarıdır.

Günümüzde teknolojide meydana gelen hızlı değişimler sonucunda gerçek bir kapasite planlaması ve ölçümü yapabilmek çok zor olmaktadır.

Günümüzde, kapasite tanımlarında *fiziki kapasite* ve *ekonomik kapasite* arasındaki farklılık önem kazanmaktadır.

Fiziki kapasite, diğer etmenler sabit kaldığında, birim zaman başına veri, makine ve ekipman ile üretilen maksimum çıktı olarak algılanmaktadır.

Birçok çalışmada, fiziki kapasite yerine *teknik kapasite* kavramının kullanıldığı görülmektedir.

Bu tanım da, sadece makine ve ekipmanı değerlendirmeye aldığı ve üretimi sadece sermaye faktörü ile ilişkilendirdiği için dar anlamda bir yaklaşım olarak kabul edilmekte ve eleştirilmektedir

Ekonomik kapasite tanımı ise, üretimi maliyetlerle ilişkilendirmekte ve mevcut girdilerle birim başına maliyetlerin minimum kılındığı üretim seviyesini *tam kapasite veya optimum kapasite* olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, kapasite için çok değişik tanımlamalar yapılabilmektedir.

Özetle, üretim kapasitesi, genellikle aşağıdaki üç faktöre göre tanımlanmaktadır:

- ✓ İşletmenin üretim faaliyetlerinde kullandığı üretim faktörleri,
- ✓ Bu üretim faktörlerinin kullanılması sonucu elde edilen ürün,
- ✓ Bütün üretim uğraşı ve çabalarının belirli bir zaman dönemi içinde olması.

Buradan hareketle,

"retim kapasitesi, işletmenin belirli bir süre içerisinde üretim faktörlerini rasyonel bir biçimde kullanarak meydana getireceği üretim miktarıdır"

denilebilir.

Firmaların kendi uzun veya kısa dönem işletme amaçlarını belirlerken dikkate aldıkları en önemli konu, piyasada sattıkları veya satmayı düşündükleri mal ve hizmetleri elde etmek için uygun kapasiteyi belirlemektir.

KAPASİTE ÇEŞİTLERİ

Gerek işletme iktisadı literatüründe ve gerekse işletme pratiğinde, kapasite ile ilgili yaklaşımların ve güdülen amaçların çokluğuna paralel olarak çok sayıda kapasite çeşitleri ortaya konmuştur.

Literatürde karşılaşılan kapasite çeşitleri kümesine yakından bakıldığında, aşağıdaki alt kümeleri ayırt edilebilir:

- ✓ Teknik kapasite ve ekonomik kapasite,
- ✓ Nicel ve nitel kapasite kavramları,
- ✓ Maksimum, minimum, optimum ve normal kapasite kavramları,

- ✓ **Tam kapasite, pratik kapasite, teorik kapasite, zorlanmış kapasite, garanti edilmiş kapasite, gerçekleştirilebilir kapasite,**
- ✓ **Temel üretken birim kapasitesi, kısmi kapasite, üretim aşaması kapasitesi, işletme kapasitesi, teşebbüs kapasitesi,**
- ✓ **İş kapasitesi ve ürün kapasitesi,**
- ✓ **Atıl kapasite, yedek kapasite, esas kapasite, yan kapasite, ikame kapasitesi, personel kapasitesi, iş araçları (makine ve tesisler) kapasitesi, organizasyon kapasitesi, birim kapasite, toplam kapasite vb.**

Teknik ve Ekonomik Kapasite

Bir birimin teknik (mühendislik) kapasitesi; öteki etkenler aynı kaldığında, her zaman biriminde verilen bağılı sermaye stoku ile üretilen maksimum ürünü gösterir.

Ekonomik kapasite kavramı ise, çıktı birimi başına ortalama toplam maliyetin minimum olduğu üretimdir.

Teknik ve ekonomik kapasite kavramlarını ilk defa ele alan KALVERAM, teknik kapasite olarak işletmenin maksimum üretim gücünü anlamakta, ekonomik kapasite kavramıyla da birim ürün maliyetinin minimum kılındığı üretim seviyesini ifade etmektedir.

MELLEROWICZ ise teknik kapasiteyi, doğrudan doğruya işletmenin maksimum üretim seviyesi olarak tanımlamakta, bu kapasite çeşidini önce "*maksimum teknik kapasite*" ve "*normal teknik kapasite*" olmak üzere ikiye ayırmaktadır.

Ekonomik kapasiteyi ise, birim ürün maliyetinin minimum kılındığı üretim seviyesi olarak tanımlamaktadır.

KERN ise, bu kapasite çeşitlerini, genel literatüre göre, tamamıyla değişik bir şekilde tanımlamaktadır. Yazar, bu iki kapasite kavramı arasındaki farkı, kapasiteye, organizasyon (iş akımı organizasyonu) faktörünün esas alınıp alınmadığında görmektedir.

İş akımı organizasyonu esas alınmadan belirlenen işletmenin maksimum üretim kabiliyeti, teknik kapasiteyi; belirli bir iş akımı organizasyonunda ürüne dönük olarak belirlenen maksimum üretim kabiliyeti de işletmenin ekonomik kapasitesini ifade etmektedir.

Kantitatif (Nicel) ve Kalitatif (Nitel) Kapasite

Kantitatif kapasite kavramının ifade ettiği üretim kabiliyeti, işletmenin veya temel üretken birimin, belirli bir zaman aralığında miktar cinsinden ifade edilen üretim seviyesidir.

GUTENBERG, kalitatif kapasite kavramı ile iki hususu ifade etmektedir.

Birincisi, üretim konusuna yönelik olarak üretilen işin ve ürünün iyiliği, nitelikleri; üretken birime ve işletmeye yönelik olarak da alternatif işler ve ürünler üretme kabiliyetidir.

Kalitatif kapasite kavramı ile ifade edilen diğerk bir husus da, yine işletmeye yönelik olmak üzere, iş ve ürünle ilgili olarak "*toleransları minimum kılma kabiliyeti*" veya "*üretilen işlerde ulaşılacak hassasiyet derecesi*" şeklinde ortaya konmaktadır.

Maksimum, Optimum ve Minimum Kapasite

Bu kapasite kavramları, literatürde en çok kullanılan ve anlamlarına iliksin olarak da nispeten en çok görüş birliğine varılmış kapasite çeşitleridir.

Bu kapasite çeşitleri, üretim kabiliyetine esas alınan üretim hızı tarafından belirlenmektedir.

Maksimum kapasite, uzun dönemde sürekli olarak gerçekleştirilmesi mümkün olan, maksimum üretim hızında ulaşılan üretim seviyesidir.

Optimum kapasite; birim başına değişmez ve değişir giderler toplamının en az olduğu kapasitedir.

Optimum kapasitenin altında veya üstünde bir üretim, maliyet giderlerinin yükselmesine yol açar.

Minimum kapasite kavramı da, maksimum kapasitede olduğu gibi, esas itibariyle teknik tarafından belirlenen bir üretim seviyesini ifade eder.

Bu üretim seviyesinin (minimum kapasite) altında üretim yapmak, teknik bakımdan olanaksızdır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılabacağı üzere, optimum kapasite; maksimum kapasitenin, minimum kapasite de optimum kapasitenin belirli kapasite kullanım derecelerine tekabül eden üretim seviyelerini ifade etmektedir.

Teorik Kapasite, Pratik Kapasite, Fiili Kapasite ve Atıl Kapasite

Teorik kapasite; makine ve teçhizatın, hiçbir duraklama ve arıza olmadan, usta işçiler elinde üretebileceği en yüksek miktardır.

Örneğin, bir fabrikanın teorik kapasitesi 20000 ton/yıl denilince, bu fabrikanın iyi yetişmiş işgörenler elinde bütün yıl hiç durmadan çalışarak üretebileceği ürün miktarı anlaşılır.

Teorik kapasitede uzun süre üretimde bulunmak olanaksızdır. Çünkü onarımlar, beklemler, duraklamalar, ayarlamalar nedeniyle üretimin durması olağandır.

Bu gibi gecikmelere "*işleyiş kesilmeleri*" adı verilir. İşleyiş kesilmeleri nedeniyle teorik kapasitenin altında üretim yapılır.

İşletmenin bu gerçek kapasitesine "*pratik kapasite*" denir. Örneğin, teorik kapasitesi 20000 ton/yıl olan bir fabrikanın pratik kapasitesi 17000 ton/yıl olabilir.

Pratik kapasite her zaman ulaşılabilir bir ürün miktarını gösterir, ancak; kapasite, üretilen malın satılabilmesi ile de yakından ilgilidir.

Satış hacmi yetersiz ise, pratik kapasitenin yalnızca bir bölümünden yararlanılır.

Pratik kapasitenin bu yararlanılan bölümüne "*fiili kapasite*", yararlanılamayan bölümüne de "*boş kapasite*" adı verilir.

Pratik kapasiteden boş kapasite çıkarıldığında fiili kapasite elde edilir.

Örneğin, pratik kapasite 17000 ton/yıl olan bir fabrikada yıllık üretim 15000 ton/yıl olabilir. Bu durumda 2000 ton aylak (boş) kapasite var demektir.

İşletmede atıl kapasitenin ortaya çıkmasının birinci nedeni doğrudan doğruya yöneticilerin davranışları ile ilişkilidir.

Yöneticilerin, işletmenin ürettiği mal ve hizmetlerin satışı ile ilgili olarak geleceğe ait yaptıkları tahminler işletmede atıl kapasitenin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

İşletmenin kullanım kapasitesi; yöneticilerin, piyasa araştırmalarının yardımıyla saptadıkları satış tahminlerine göre belirlenmektedir.

Örneğin yöneticiler, yakın bir gelecekte satışların artmasıyla kullanım kapasitesinin, normal kapasitenin % 100 'üne ulaşacağım tahmin ettiklerinden, bugün için işletmenin % 30 atıl kapasite ile üretimde bulunmasına rıza göstermiş olabilirler.

Bu atıl kapasitenin ise, bugün için iktisadiliği olumsuz yönde etkileyeceği açıktır.

Atıl kapasitenin ikinci nedeni, maliyet giderlerini ortaya çıkaran üretim faktörlerinin, üretim faaliyeti sırasında sağladıkları hizmetlerin bölünmeyişi ile ilgilidir.

Özellikle, değişmez üretim faktörleri bakımından sözü edilen bu atıl kapasitenin ortaya çıkışı, literatürde birçok tartışmalara konu olmuştur.

Azami teknik kapasiteye göre kapasite kullanımı ve boş kapasite hesabı basit, ancak yanıltıcıdır.

Bu hesapta boş kapasite gereğinin üstünde yüksek çıkar; ancak başka ve pratik bir kıstas uygulamak da imkânsızdır.

Teknik kapasite esaslarına göre yapılan boş kapasite hesaplarının yanlışlığı, uzun dönemli analizlerde daha açık ortaya çıkmaktadır.

Kısmi Kapasite, Ürün Kapasitesi ve İşletme Kapasitesi

Aynı isi üreten temel üretken birimlerin oluşturduğu ***üretim kabiliyeti***, kısmi kapasite kavramı ile ifade edilir.

İşletmenin "***ürün üretim kapasitesi***" ise, kısmi kapasitelerin oluşturduğu is kapasitelerinden türetilen ve işletmenin üretim konusunu (maddeci amacını) teşkil eden ürün kapasitesi olarak tanımlanabilir.

Aynı şekilde, aynı veya benzer ürün çeşidi üreten işletmelerin bir araya getirilmeleriyle "***teşebbüs kapasitesi***", ve ulusal ekonomi seviyesinde de "***sektör kapasitesi***" kavramları tanımlanabilir.

Üretim Gücüne Göre Kapasite Türleri

